

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ Й ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Монографія

*За загальною редакцією
Т. Г. Савченка, І. М. Бурденко*

Рекомендовано вченою радою Сумського державного університету

Суми
Сумський державний університет
2020

УДК 657:336.221

C91

Рецензенти:

О. П. Славкова – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку Сумського національного аграрного університету;

І. О. Школьник – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ННІ БТ «УАБС» Сумського державного університету;

Н. М. Шмиголь – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку та оподаткування Запорізького національного університету

*Рекомендовано до видання
вченою радою Сумського державного університету
(протокол № 13 від 20 червня 2019 року)*

Сучасні тенденції обліку, аналізу й оподаткування в умовах євроінтеграції : монографія / за заг. ред. Т. Г. Савченка, І. М. Бурденко. – Суми : Сумський державний університет, 2020. – 203 с.
ISBN 978-966-657-804-7

У монографії наведено теоретичне узагальнення та визначено шляхи розвитку окремих об'єктів обліку, звітності, контролю й аналізу діяльності суб'єктів господарювання, а також проблеми та перспективи розвитку оподаткування в Україні. Виявлено проблемні аспекти, систематизовано вітчизняний і зарубіжний досвід та зазначено напрямки вдосконалення організації обліку, звітності, аналізу й оподаткування в умовах активізації в Україні євроінтеграційних процесів.

Видання рекомендоване фахівцям у галузі обліку й оподаткування, студентам та аспірантам економічних спеціальностей, а також науковцям і викладачам закладів вищої освіти.

УДК 657:336.221

© Колектив авторів, 2020

© Сумський державний університет,
2020

ISBN 978-966-657-804-7

ЗМІСТ

ВСТУП.....	С. 5
РОЗДІЛ 1 ОРГАНІЗАЦІЯ Й УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ В ГАЛУЗЯХ ЕКОНОМІКИ.....	8
1.1 Справедлива вартість у процесі оцінювання одиниці, що генерує грошові потоки на зменшення корисності (<i>І. М. Бурденко</i>).....	8
1.2 Організація обліку та звітності соціально відповідальної діяльності (<i>О. В. Кравченко, Н. В. Овчарова, І. М. Харченко</i>).....	26
1.3 Імплементация міжнародних стандартів під час формування звітності банків (<i>Т. Г. Савченко, О. В. Мірошниченко</i>).....	64
1.4 Проблемні аспекти облікової ідентифікації, реєстрації та відображення у звітності логістичних витрат (<i>Ю. С. Серпенінова, І. О. Макаренко, А. С. Лінська</i>).....	88
РОЗДІЛ 2 АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОНТРОЛЮ ТА АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	124
2.1 Актуальні питання планування й аналізу витрат на якість обслуговування (<i>О. І. Гриценко</i>).....	124
2.2 Трансформація концептуальних засад контролю господарської діяльності підприємства в умовах євроінтеграційних перетворень вітчизняної економіки (<i>Ж. А. Олексіч</i>).....	145
2.3 Ризики економічної безпеки підприємства (<i>М. Л. Оніщенко, О. О. Дутченко, С. О. Шпіцглюз</i>).....	156

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Астахова Н. И., Москвитин Г. И. Менеджмент : учебник для прикладного бакалавриата / под общей редакцией Н. И. Астаховой, Г. И. Москвитина. Москва : Издательство Юрайт, 2014. 422 с.
2. Бутинець Т. А. Управлінський контроль та його елементи. *Житомирський державний технологічний університет*. 2010. № 1. С. 31–37
3. Економіка підприємства : підручник І. О. Чаюн, Г. М. Богославець, Н. С. Довгаль та ін. ; за заг. ред. проф. Н. М. Ушакової. Київ, Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. 569 с.
4. Лозовський О. М., Чабан Ю. С. Управлінський контроль як складова ефективної діяльності підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск 6. Частина 3. 2014. С. 16–19.
5. Котлер Ф. Маркетинг. Менеджмент. Аналіз, планування, впровадження, контроль. Пітер, 1999. 896 с.
6. Хедоурі Ф., Мескон М. Х. Основи менеджменту. Москва : ИНФРА-М, 1992. 869 с.

2.3 Ризики економічної безпеки підприємства

Політична й економічна ситуація в Україні загострює питання ефективного розвитку вітчизняних підприємств,

функціонування яких відбувається в умовах невизначеності та ризиків.

Діяльність сучасних підприємств пов'язана з таким економічним явищем, як ризик. Водночас кожна галузь має певні ризики, властиві саме їй, що змушує глибше вивчати, аналізувати й передбачати ризики, які зустрічаються на шляху учасників ринку під час виробництва, переробки та збуту продуктів.

Особливістю ризику діяльності підприємства в сучасних умовах є те, що:

- по-перше, ризики набули тотального, глобального характеру;
- по-друге, ризикованих ситуаціях дедалі більше виникає необхідність в одноосібних рішеннях;
- по-третє, середовище діяльності підприємств стає ринковим, тому на нього впливають такі чинники, як конкуренція, кон'юнктура, нестабільність у попиті й цінах тощо;
- по-четверте, ризик дедалі більше перетворюється на товар через розвиток і вдосконалення страхування [4].

Ризик є невід'ємною частиною підприємницької діяльності, тому що істотно впливає на конкурентоспроможність підприємства як його складова [8].

За своєю сутністю ризик – це усвідомлена можливість виникнення непередбачених втрат очікуваного прибутку, грошей, майна через несприятливі обставини, випадкові зміни умов економічної діяльності. Від можливих втрат у ринковому середовищі ніхто не застрахований [1].

Ризики, що супроводжують фінансову діяльність суб'єкта господарювання, формують портфель ризиків підприємства, який визначають поняттям «фінансовий ризик». Рівень фінансового ризику зростає з розширенням масштабів фінансової діяльності, з прагненням менеджерів підвищити дохідність фінансових операцій, опануванням нових технологій.

Фінансовий ризик підприємства є результатом вибору його власниками або менеджерами альтернативного фінансового рішення, спрямованого на досягнення бажаного цільового результату фінансової діяльності за ймовірності зазнати економічного збитку (фінансових втрат) через невизначеність умов його реалізації [6].

Аналізуючи економічну безпеку підприємства та найбільш важливі види ризиків щодо виробничої діяльності підприємства, Г. Б. Клейнер, виділяє зазначені нижче види фінансового ризику та чинники їх виникнення [3, 7].

1. Ризик неповернення передплати постачальником. Причини: рішення постачальника про тимчасове або кінцеве присвоєння отриманої як передплата суми, неможливість її виплати конкретному підприємству через використання до розірвання договору.

2. Ризик неотримання або несвоечасного отримання плати за реалізовану продукцію. Причини: прийняття рішення споживачем про використання призначеної для оплати суми на інші цілі, відсутність необхідної суми.

3. Ризик неотримання зовнішніх інвестицій і кредитів.

Причини: незадовільні враження інвесторів або кредиторів від перспектив та можливостей підприємства, виток негативної інформації, публікація відомостей, що загрожують репутації підприємства, різке падіння курсу акцій підприємства, критикування споживачами продукції підприємства.

Ризики підприємства можна поділити на негативні та позитивні. Джерелом загроз є негативні ризики, що можуть призвести підприємство до фінансової неспроможності, тобто спричинити зниження рівня його економічної безпеки.

Небезпеки й загрози, що впливають на економічну безпеку, можна поділити на зовнішні (не залежні від діяльності підприємства) та внутрішні (безпосередньо залежні від діяльності підприємства), а також на існуючі та можливі.

До зовнішніх факторів, що впливають на економічну безпеку суб'єктів господарювання, належать економічні, правові, ринкові, технологічні та технічні, географічні, соціально-культурні, міжнародні.

Внутрішні фактори впливу на систему економічної безпеки суб'єктів господарювання: кадровий потенціал, засоби праці, інформаційне забезпечення прийняття рішень, системні фактори [6].

Отже, функціонування суб'єктів господарювання та формування їх економічної безпеки повністю залежить від сукупності факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, що впливають на систему економічної безпеки (рис. 1).

Визначення чинників впливу дає можливість суб'єктам господарювання адаптуватися до постійної зміни середовища та успішно виживати в умовах конкуренції. Адаптація потребує здатності до розвитку, трансформації елементів господарської діяльності та системи управління в такому напрямку, який забезпечує економічну безпеку [5].

Внутрішні та зовнішні фактори фінансової стійкості підприємства пов'язані між собою, але різноспрямовані. Тому позитивний вплив певного чинника може бути зниженим або ліквідованим негативним впливом іншого, більш вагомого.

Одним із потужних інструментів забезпечення економічної безпеки на підприємстві є управління ризиком. У зарубіжних компаніях управління ризиками – ознака високої корпоративної зрілості. Більшість підприємств використовують модель «трьох ліній захисту», що координує процеси управління ризиками та внутрішнього контролю завдяки чіткому визначенню та розмежуванню відповідних функцій та обов'язків. Підвищенню результативності будь-якого бізнесу сприяє надійні і ефективні системи внутрішнього контролю та управління ризиками. Відповідальність за безперебійне функціонування цих систем несе керівництво компанії, покликане запровадити інтегровану систему управління ризиками та внутрішнього контролю із урахуванням галузевої специфіки.

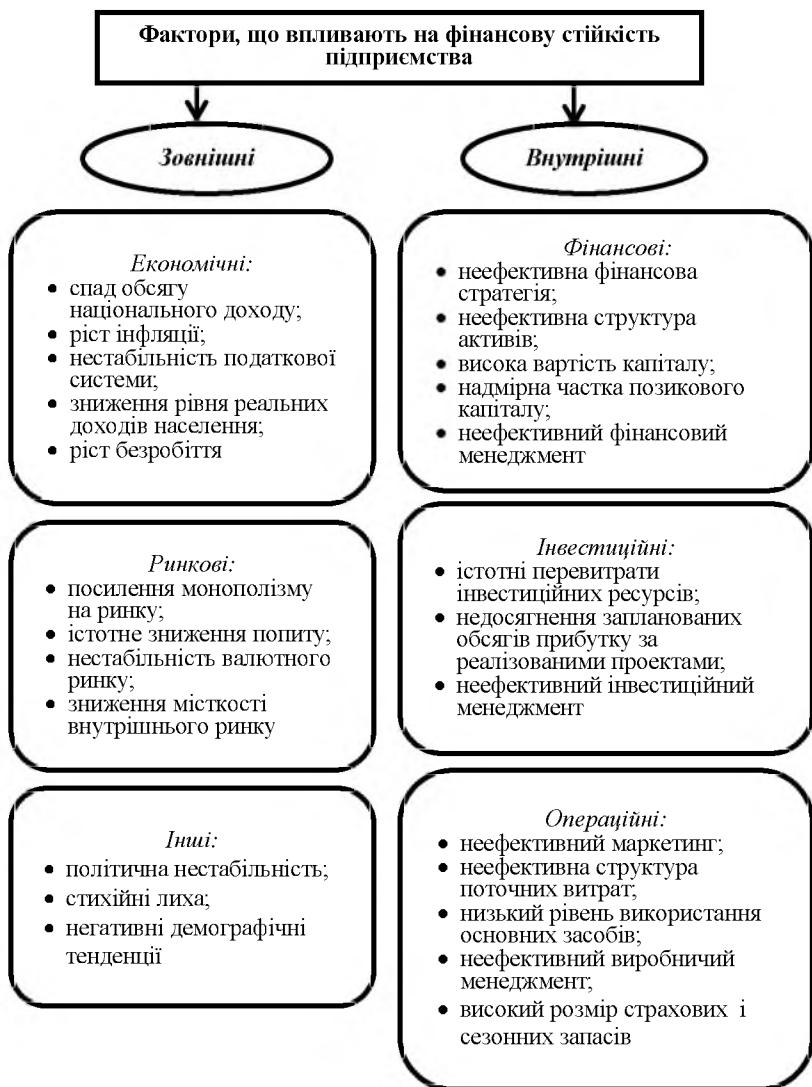

Рисунок 1 – Класифікація факторів, що впливають на фінансову стійкість підприємства [6, 10]

Під час побудови інтегрованої системи, крім галузевої належності, необхідно враховувати розмір організації,

нормативно-правове середовище, в якому вона здійснює діяльність, корпоративну культуру і ряд інших чинників.

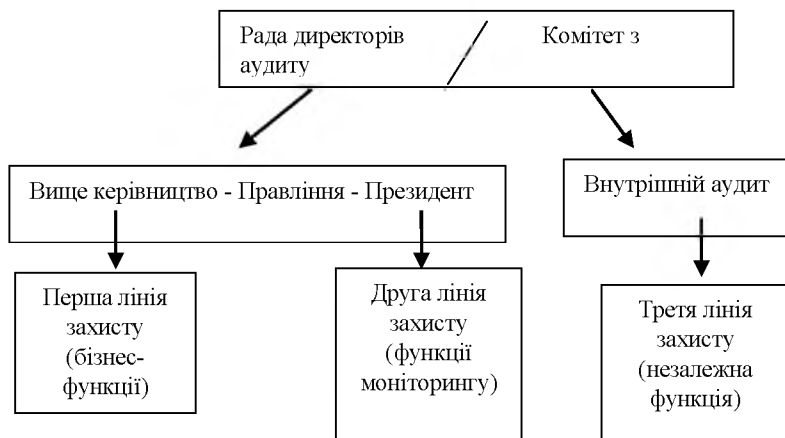

Рисунок 2 – Модель «трьох ліній захисту» [11]

Перша лінія захисту. Структурні підрозділи формують першу лінію захисту за допомогою механізмів контролю, що відповідають за впровадження елементів управління ризиками в процес ухвалення рішень і ключові бізнес-операції компанії. Структурні підрозділи є власниками ризиків і несуть відповідальність за виявлення, управління, зниження рівня ризиків, аналіз і формування звітності за ключовими ризиками. Керівники структурних підрозділів зобов'язані розробити, впровадити та забезпечити функціонування контрольних процедур у своїх підшефних бізнес-процесах.

Друга лінія захисту. Підрозділи, відповідальні за управління ризиками в компанії, розробляють і впроваджують методологічний підхід до управління ризиками, визначають

стандарти і координують дії компанії у сфері управління ризиками, зокрема відповідні процеси, технології та культуру. До компетенції цих підрозділів не повинна належати відповідальність за своєчасне виявлення та оцінювання ризиків, тому що цим займаються підрозділи першої лінії захисту. Другу лінію зазвичай становлять підрозділи, відповідальні за управління ризиками, систему внутрішнього контролю, безпеку, комплаєнс, юридичний супровід тощо. Вони забезпечують безперервний моніторинг процесів розроблення й функціонування контрольних процедур першої лінії захисту, консультують із питань управління ризиками, проводять навчання співробітників компанії.

Третя лінія захисту. Рада директорів оцінює й затверджує рівень ризиків компанії з урахуванням стратегічних цілей і завдань у сфері управління ризиками. Комітети з аудиту, управління ризиками тощо, допомагають раді директорів контролювати ефективність системи управління ризиками організації. Служба внутрішнього аудиту проводить незалежне оцінювання якості процесів управління ризиками, виявляє порушення, пропонує способи вдосконалення системи управління ризиками. Рада директорів ухвалює цей висновок як керівництво до дії. Під наглядом комітету з аудиту служба внутрішнього аудиту проводить моніторинг функцій першої і другої лінії захисту, а також здійснює контроль за виконанням коригувальних заходів щодо вдосконалення системи управління ризиками. Необхідно чітко визначити функції та обов'язки осіб,

які беруть участь у процесах управління ризиками та внутрішнього контролю, забезпечивши ефективну взаємодію та обмін інформацією між ними, а також підготовку відповідної звітності.

Внутрішній аудит може використовувати у своїй діяльності результати роботи інших суб'єктів системи внутрішнього контролю, які здійснюють моніторинг та оцінювання системи внутрішнього контролю за окремими напрямками діяльності.

Для чіткого поділу зон відповідальності в організації створюють Карту гарантій. Карта гарантій – документ, відповідно до якого здійснюють контрольну функцію на різних рівнях [11].

Під час розроблення Карти гарантій використовують внутрішні документи компанії, а саме: класифікатор ризиків і процесів, карту ризиків та інші документи, що визначають взаємодію суб'єктів системи внутрішнього контролю, які здійснюють моніторинг і оцінювання системи внутрішнього контролю за окремими напрямками діяльності.

Отже, можна стверджувати, що суб'єкти господарювання постійно повинні діагностувати стан внутрішнього та зовнішнього середовищ, оцінювати рівень фінансової стійкості та планувати рівень економічної безпеки. Типологія факторів впливу дає можливість виявити ризики і загрози, що виникають із зовнішнього та внутрішнього середовищ функціонування, вчасно та ефективно на них реагувати, що, у свою чергу, гарантує

економічну безпеку суб'єкта господарювання. Загалом сучасне підприємство повинне управляти фінансовими ризиками, що виникають через різні дестабілізуювальні чинники. Для забезпечення економічної безпеки й можливості передбачення ризиків на підприємстві повинна бути розроблена система управління економічною безпекою підприємства загалом [3].

Оцінювання економічної безпеки здебільшого ґрунтується на фінансово-економічних показниках діяльності підприємства та балансовому узагальненні його активів і капіталу. Проте таке оцінювання є звуженим щодо охоплення ризиків і загроз, не відображає ймовірності їх впливу, а фактично більшою чи меншою мірою деталізує фінансово-економічний стан суб'єкта ринкової економіки, динаміку його фінансових результатів (прибуток, рівень ринкової капіталізації). Безперечно, такий оцінно-аналітичний процес певною мірою враховує коливання фінансових показників ліквідності внаслідок дій зовнішніх факторів. Рівень економічної безпеки, залежний від конкретного стану характеристик функціонування і розвитку економічної системи, оцінюють за кількісним і якісним підходами. Водночас «важливою вимогою є аргументований вибір критеріїв оцінювання її рівня та показників для констатації кількісної оцінювання рівня економічної безпеки» [13].

М. В. Ретай, А. О. Івановою узагальнено такі методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства [8].

1. Традиційні, що базуються на оцінці ефективності та надійності функціонування підприємства, зокрема:

- показників ефективності функціонування підприємства та захисту його майна і ресурсів;
- показників фінансової стійкості підприємства;
- теорії розпізнавання кризових станів підприємства;
- методах розпізнавання банкрутства.

2. Нетрадиційні, що базуються на оцінюванні рівня розвитку, ризиків, ринкової вартості підприємства, зокрема:

- порівнянні величини інвестицій підприємства і ресурсів, необхідних для підтримки економічної безпеки;
- визначені ринкової вартості та економічної захищеності капіталу підприємства;
- оцінюванні стану ризиків, виявленні системних ризиків його розвитку.

Процес розроблення управлінських рішень щодо забезпечення достатнього рівня економічної безпеки підприємства повинен бути науково обґрунтованим. Це передбачає застосування методів економіко-математичного моделювання.

Метою управління економічною безпекою підприємства є підтримка підприємством такого рівня використання ресурсів, здатного забезпечувати фінансову стійкість підприємства, прибутковість і рентабельність бізнесу, оптимальну структуру його капіталу тощо [12].

Заслугове на увагу підхід, запропонований В. І. Мунтіяном [12]. Згідно з цим підходом процес забезпечення економічної безпеки передбачає такі етапи:

- аналіз загроз негативних впливів на економічну безпеку;
- оцінювання поточного рівня економічної безпеки за основними напрямками аналізу, зокрема фінансовою звітністю і фінансовим станом підприємства, результатами його господарської діяльності;
- аналіз конкурентних переваг і розміщення підприємства на ринку на основі оцінювання та вивчення технологічного і виробничого потенціалу цього підприємства, рівня менеджменту, організаційної структури, якості виробничої, інноваційної, економічної політики тощо.

Економічною безпекою підприємства можуть управляти відповідно до його інноваційного розвитку. У такому разі рівень економічної безпеки підприємства залежить від економічної доцільності побудови певної послідовності впровадження управлінських та загальногосподарських заходів із подолання небезпек і загроз. Оцінити таку послідовність можна за допомогою діагностики пріоритетності управлінських заходів відповідно до певних цільових функцій формування системи економічної безпеки підприємства [12].

Отже, перелік завдань, що потребують вирішення під час створення системи управління економічною безпекою підприємства досить широкий. Для підтримання позиції на ринку суб'єкти господарювання повинні постійно діагностувати стан

внутрішнього та зовнішнього середовищ, оцінювати рівень своєї фінансової стійкості.

Моніторинг, оцінювання та аналіз стану економічної безпеки конкретного суб'єкта господарювання ускладнюється в умовах недостатньої передбачуваності результатів фінансово-економічних процесів. Саме тому оцінювання економічної безпеки підприємства необхідно розглядати як інструмент системи управління. Водночас уніфікація концептуальних основ дозволить задати параметри системи загалом, тому що окремі складові економічної безпеки підприємства повинні враховувати специфічні ризики, властиві тій чи іншій галузі.

За таких умов особливої актуальності набуває «проекування економічної безпеки» – процесу, що стосується не лише методів і способів встановлення рівня економічної безпеки, а й є дієвим інструментарієм для системи управління економічною безпекою підприємства загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атамас П. Й., Атамас, О. П., Крамаренко Г. О. Роль бухгалтерського обліку в управлінні ризиками підприємництва. *Академічний огляд*. 2016. № 1. С. 60–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ao_2016_1_8.
2. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия : учебник. Київ : Эльга, Ника-Центр, 2004. 784 с. URL: <https://www.chitalkino.ru/blank-i-a/upravlenie-finansovoy-bezopasnostyu-predpriyatiya/>.

3. Клейнер Г. Б., Тамбовцев В. А., Качалов Р. М. Предприятие в нестабильной экономической среде: риски, стратегии, безопасность. Москва : ОАО «Изд-во «Экономика», 1997. 228 с.
4. Кондратюк О. І. Вплив ризиків на господарську діяльність підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 3. С. 78–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2013_3_9.
5. Некрасенко Л. А., Рибалка Ю. М. Складові управління фінансовою безпекою підприємств. *Наукові праці ПДАА*. Вип. 3. Т 2. Економічні науки. Полтава : ПДАА. 2011. С. 162–167 URL : <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/3.2/162.pdf>.
6. Оспішев В. І., Нагорна І. В. Класифікація чинників впливу на фінансову стійкість підприємств. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2009. Вип. 2. С. 218–223. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2009_2_34.
7. Петренко Л. М., Бегун А. В. Ризики в управлінні фінансовою безпекою підприємства. *Вчені записки* : зб. наук. пр. Київ : КНЕУ, 2012. Вип. 14. С. 96–106. URL: http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/3437/3/Petrenko_L-2.pdf.
8. Рета М. В., Іванова А. О. Методичні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. *Вісник Нац. техн. ун-ту «ХПИ»* : зб. наук. пр. Темат. вип.: *Технічний прогрес*

- і ефективність виробництва*. Харків : НТУ «ХПІ». 2013. № 21 (994). С. 29–37. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/7349>.
9. Тимченко Н. М. Теоретичні аспекти управління ризиками діяльності підприємств в умовах необхідності забезпечення їх конкурентоспроможності. *Economic security and protection of information: theory, methodology, practice : collective monograph*. EdizioniMagi, Roma, Italy, 2016. 112 p.
URL: http://ecofin.at.ua/monografy_Italy_2016.pdf.
 10. Ткаленко Я. М., Криниця С. О. Фінансова стійкість підприємства та фактори впливу на неї. *International Scientific Journal «Internauka»*. URL: www.internauka.com/uploads/public/14508993787623.pdf.
 11. Тоқун М., Садова Н. Линии защиты компании. Карта гарантий. *Бухгалтерський облік. Податки. Аудит*. URL: <https://www.audit-it.ru/articles/audit/a104/979017.html>.
 12. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : монографія / Т. Г. Васильців, В. І. Волошин, О. Р. Бойкевич, В. В. Каркавчук Львів : Видавництво, 2012. 386 с. URL: <http://lv.niss.gov.ua/articles/461/>.
 13. Яремко І. І. Формалізація оцінки економічної безпеки соціально-економічних систем: концептуальні засади і підходи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. *Менеджмент та підприємництво в*

Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2012.

№ 748. С. 276–280.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2012_748_42.

Наукове видання

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ОБЛІКУ,
АНАЛІЗУ Й ОПОДАТКУВАННЯ
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

Монографія

*За загальною редакцією
Т. Г. Савченка, І. М. Бурденко*

Художнє оформлення обкладинки Є. В. Нікітюка
Редактор О. В. Федяй
Комп'ютерне верстання І. М. Бурденко

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 11,86. Обл.-вид. арк. 10,26. Тираж 300 пр. Зам. №

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007